

Організовані попри заборону: профспілки за часів Закону проти соціалістів

Gewerkschaft Underdog · Версія 1.0 · 30 вересня 2026 р.

З 1878 по 1890 рік соціал-демократія в Німецькій імперії була заборонена, а разом із нею й значна частина профспілок. Вони вижили у фахових спілках, касах взаємодопомоги та завдяки довіреним особам, тоді як Бісмарк поєднував заборону із соціальним страхуванням. Наприкінці постав сильніший рух: СДПН як партія, що отримала найбільше голосів, і Генеральна комісія профспілок.

Дванадцять років соціал-демократія в Німецькій імперії (Deutsches Reich) була під заборону. Її об'єднання розпускали, її газети конфіскували, її збори забороняли. Це вдарило не лише по партії, а й по профспілках, які зростали разом із нею. Як вони пережили цей час і чому зрештою вийшли з нього сильнішими — це історія про організацію під тиском.

Шлях до заборони

Два замаху і одні вибори

У травні та червні 1878 року один за одним було скоєно два замаху на кайзера Вільгельма I. Жоден із двох нападників не діяв за дорученням соціал-демократії. Рейхсканцлер Отто фон Бісмарк усе одно скористався цими настроями: він домігся розпуску Рейхстагу (Reichstag) і після нових виборів провів закон, якого давно прагнув.

У жовтні 1878 року набув чинності «Закон проти суспільно небезпечних прагнень соціал-демократії» (Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie). Партія тоді ще називалася Соціалістична робітнича партія Німеччини (Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands); назву СДПН (SPD) вона взяла лише 1890 року.

Gewerkschaft Underdog e.V.

Поштова адреса: Ehrenbergstraße 16a,
Scanbox #12300, 10245 Berlin

Реєстр об'єднань VR 42624 B

Дільничний суд Шарлоттенбург

info@gdog.pro

www.gewerkschaft.berlin

© 2024–2026 Gewerkschaft Underdog,
Берлін, CC BY-ND 4.0

Політика конфіденційності:
[gewerkschaft.berlin/uk/](https://www.gewerkschaft.berlin/uk/)
конфіденційність

Умови користування:
[gewerkschaft.berlin/uk/умови-використання](https://www.gewerkschaft.berlin/uk/умови-використання)

Що закон забороняв, а що ні

Заборонялися об'єднання, збори та друковані видання, що переслідували соціал-демократичні, соціалістичні чи комуністичні цілі. Влада отримала широкі повноваження: вона могла запроваджувати в містах і округах так званий малий стан облоги (kleiner Belagerungszustand) і висилати звідти людей, яких вважала небезпечними. У листопаді 1878 року першим містом, якого це торкнулося, став Берлін, згодом, серед інших, Гамбург і Лейпциг. Хто зазнавав висилки, часто втрачав водночас і роботу, і житло.

Одного закон не забороняв: балотуватися до Рейхстагу. Соціал-демократів і далі можна було обирати, і вони могли виступати в парламенті. Ця прогалина виявилася вирішальною.

Профспілки під заборною

Розгромлені спілки

Профспілки, близькі до соціал-демократії, у перші місяці після набрання законом чинності здебільшого було розпущено. Каси конфісковували, списки членів вилучали, голів висилали. Владі часто вистачало підозри, що об'єднання служить соціал-демократичним цілям.

Не зачепило це ліберальні Гірш-Дункерівські робітничі спілки (Hirsch-Dunckersche Gewerkvereine). Вони робили ставку на третейські суди та порозуміння з роботодавцями, а страйки вважали крайнім засобом. Те, що їм дозволили працювати далі, показує, про що йшлося в законі: не про організацію взагалі, а про певну організацію, яка не давала себе приборкати.

Під іншою назвою

Члени не здавалися. Вони засновували те, що влада ще терпіла: місцеві фахові спілки, каси взаємодопомоги на випадок хвороби, мандрів або смерті, товариства дозвілля та освітні товариства. Там зустрічалися, сплачували внески й підтримували зв'язок. Хто обіймав посаду, робив це, знаючи, що поліція будь-коли може розпустити об'єднання.

Місце відкритих структур посіли довірені особи. Окремі люди підтримували зв'язок між підприємствами й населеними пунктами, передавали новини та збирали гроші для висланих і їхніх родин. Ця робота була виснажливою і ризикованою. Але вона створила досвід, що діяв і після заборони: організація тримається не на реєстрі об'єднань, а на людях, які можуть покластися одне на одного.

Двічі виключені: робітниці

Для жінок до Закону проти соціалістів (Sozialistengesetz) додавалася ще одна перешкода. У Пруссії та кількох інших землях їм не дозволялося належати до політичних об'єднань і брати участь у їхніх зборах. Що вважати політичним, вирішувала поліція. Тому робітниці, які об'єднувалися, робили це здебільшого в освітніх товариствах або товариствах взаємодопомоги, і ті теж раз у раз розпускали. Лише Імперський закон про об'єднання (Reichsvereinsgesetz) 1908 року скасував це обмеження. Того, що жінки працювали на фабриках, часто за значно нижчу платню, право не зупиняло. Воно лише заважало їм разом цьому опиратися.

Новини через кордон

Оскільки в імперії майже нічого не можна було друкувати, з 1879 року в Цюриху, а згодом у Лондоні виходила газета «Der Sozialdemokrat». Її у великій кількості переправляли через кордон і поширювали в країні. Мережу, що організовувала це поширення, невдовзі прозвали «Червоною польовою поштою» (Rote Feldpost). За кордоном відбувалися й партійні з'їзди: 1880 року в замку Виден (Schloss Wyden) у Швейцарії, 1883 року в Копенгагені, 1887 року в Санкт-Галлені.

Рейхстаг як останнє відкрите місце

Оскільки балотуватися й далі дозволялося, соціал-демократи впродовж усього часу заборони засідали в Рейхстагу. До найвідоміших промовців належав Август Бебель. Їхні промови не можна було замовчати. Вони потрапляли до офіційних стенографічних звітів засідань і звідти могли поширюватися далі. Так парламент став тим єдиним місцем, де можна було публічно говорити про висилки, обшуки та розпущені каси.

Для профспілок це означало: те, що з ними відбувалося в країні, фіксувалося там, де держава не могла цього замовчати. І кожні вибори показували, скільки людей попри все підтримують заборонений рух.

Батіг і пряник

Соціальне страхування як зустрічна пропозиція

Бісмарк покладався не лише на заборони. У 1880-х роках з'явилися основи німецького соціального страхування: 1883 року — медичне страхування, 1884 року — страхування від нещасних випадків, 1889 року — страхування на випадок інвалідності та старості. Мету було проголошено відкрито: робітництво мало бути прив'язане до держави й відірване від соціал-демократії.

Для багатьох працівників ці закони вперше принесли право на виплату замість милостині. Водночас самоврядування лікарняних кас стало легальним місцем, де профспілковці могли набувати досвіду та здобувати більшість. Так зустрічна пропозиція держави стала й полігоном для тих, кого вона мала послабити.

Страйки та указ про страйки

У середині 1880-х років кількість страйків знову зроста. Пруський міністр внутрішніх справ Роберт фон Путткамер відповів у квітні 1886 року указом (Streikerlass): страйки, за якими влада підозрювала соціал-демократичну агітацію, належало поборювати засобами Закону проти соціалістів, аж до висилки керівників страйку.

Найбільшої трудової боротьби тих років це не відвернуло. У травні 1889 року в Рурі близько 90 000 шахтарів припинили роботу, щоб домогтися коротших змін і вищої платні. Страйк поширився на інші гірничі райони. Кайзер Вільгельм II прийняв делегацію страйкарів. Страйк показав, що робітниця і робітників неможливо надовго роз'єднати заборонами.

Кінець заборони

Виборча урна теж мала слово

Бісмарк чотири рази домагався продовження закону. Користі йому це не принесло. На виборах до Рейхстагу 1878 року соціал-демократія отримала близько 437 000 голосів. На виборах у лютому 1890 року — майже 1,43 мільйона, майже п'яту частину всіх поданих голосів. Жодна партія не отримала більше.

Ще раніше, у січні 1890 року, Рейхстаг відхилив запропоноване урядом безстрокове продовження дії закону. У березні 1890 року Бісмарк мусив піти у відставку. 30 вересня 1890 р. Закон проти соціалістів утратив чинність.

Чому заборона зазнала невдачі

Те, що закон не досяг своєї мети, мало кілька причин. Перша крилася в самій економіці: у роки заборони промисловість і далі зростала, а разом із нею й кількість людей, які працювали за платню на фабриках, у шахтах і майстернях. Їхнього становища жоден закон не змінював. Хто зазнавав довгих змін, низької платні та відсутності захисту, тому не потрібна була газета, щоб знати, що щось має змінитися.

Друга причина полягала в переслідуваннях. Висилки та розпуски вражали людей, які знали своїх сусідів і колег. Замість ізолювати їх, вони робили видимим те, за що ці люди виступали. Третя причина була політичною: у Рейхстагу зрештою вже не знайшлося більшості за безстрокове продовження дії закону, а новий кайзер хотів іншого курсу, ніж його канцлер.

Заново засновані, заново впорядковані

На партійному з'їзді в Галле в жовтні 1890 року партія взяла назву Соціал-демократична партія Німеччини (Sozialdemokratische Partei Deutschlands). Профспілки пішли слідом у листопаді 1890 року: у Берліні представники спілок заснували Генеральну комісію профспілок Німеччини (Generalkommission der Gewerkschaften Deutschlands). Її головою став Карл Легін, який обіймав цю посаду майже три десятиліття.

Із кінцем заборони по-новому постало старе питання: чи мають профспілки й далі організовуватися на місцевому рівні, як вони навчилися під тиском, чи у великих центральних спілках для цілих професій і всієї імперії? Перший профспілковий конгрес 1892 року в Гальберштадті ухвалив рішення на користь центральних спілок. З розпорошених об'єднань часів заборони в наступні роки постали організації, здатні укладати колективні договори й витримувати страйки впродовж місяців.

Що залишається

Закон проти соціалістів мав розгромити організований робітничий рух. Дванадцять років він завдавав йому тяжких ударів, зруйнував багато доль і загнав роботу в підпілля. Знищити рух він не зміг. Зрештою постала партія, яка мала більше голосів, ніж будь-коли, і профспілковий рух, що впорядкувався заново й у більшому масштабі.

Три уроки того часу виходять за його межі. Організація живе завдяки людям, які беруть на себе відповідальність, навіть коли це нічого не приносить. Солідарність виявляється передусім там, де хтось допомагає утримувати родину висланого. І держава, яка відмовляє працівникам в об'єднанні, зрештою зміцнює тих, кого хоче послабити.

Сьогодні свобода об'єднання гарантована Основним законом (Grundgesetz). Тому, хто об'єднується з іншими, щоб поліпшити умови праці, не можна в цьому перешкоджати. Ця свобода не впала з неба. Інші виборювали її в умовах, які ми ледве можемо собі уявити.

Для подальшого читання

- Gesetz gegen die gemeingefährlichen Bestrebungen der Sozialdemokratie vom 21. Oktober 1878, Reichsgesetzblatt 1878, S. 351. (Закон проти суспільно небезпечних прагнень соціал-демократії від 21 жовтня 1878 р., Імперський вісник законів 1878, с. 351.)
- Klaus Schönhoven: Die deutschen Gewerkschaften. Frankfurt am Main 1987.
- Helga Grebing: Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung. Von der Revolution 1848 bis ins 21. Jahrhundert. Berlin 2007.
- Vernon L. Lidtke: The Outlawed Party. Social Democracy in Germany, 1878–1890. Princeton 1966.

Цитується як

Організовані попри заборону: профспілки за часів Закону проти соціалістів, Gewerkschaft Underdog, Fassung 1.0, 30.09.2026, <https://www.gewerkschaft.berlin/uk/>

%D0%B1%D0%BB%D0%BE%D0%B3/%D0%BE%D1%80%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BF%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B8-%D0%B7%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D0%BA%D0%B8/7y9k7stx, abgerufen am 13.10.2026.

Ліцензія

CC BY-ND 4.0 — Namensnennung, keine Bearbeitung
